

CONCEPȚIA LUI PETRE ANDREI DESPRE IDEAL ȘI FERICIRE CA „AGENȚI CONSTRUCTORI” AI SPIRITULUI UMAN

Ideal and happiness are for Petre Andrei force lines meant to serve progress. Therefore they should be conceived, included and described within the context of the epochs of the respective history, as well as within the context of the mentalities of the ones creating them and ensuring their fulfilment.

Approaching and discussing them in abstracto discourages the idea of creation, and fight, the idea of winning and reaching the proposed target only by means of activity. There is no ideal outside work and creation for Petre Andrei. Neither can happiness be reached as long as one does not commit oneself in overcoming the hardships of life, in ascending on the social, scientific, and moral level by one's own efforts.

Idealul și fericirea reprezintă pentru sociologul Petre Andrei factori propulsori ai spiritului uman spre neacceptarea realității sociale date și modificarea continuă a acesteia. Omul se prezintă în fața realității nu numai ca receptor; el nu numai constată o stare de lucruri sau alta, ci are în vedere și se preocupă de viitorul său, gândește și acționează în acest scop. Nimeni — remarcă Andrei — nu este față de realitate un spectator indiferent, căci omul nu este numai o inteligență receptivă pură; el nu constată numai ceea ce există, ci se gândește și la ceea ce va trebui să fie, tinzând să înfăptuiască dorul său¹.

Resorturile propulsoare ale factorului uman sînt explicate prin condițiile vieții sociale în care acesta trăiește și își desfășoară activitatea. Sociologul ieșan are însă în vedere și structurile psihologice și voliționale ale individului, și sentimentele de care este stăpînit, și puterea de invenție și acțiune a acestuia. Determinismelor biologic, economic, psihologic, volițional le adaugă și idealul pe care și-l propune omul și de care, la un moment dat, este stăpînit. Dintre toate tipurile de ideal se oprește la acel activ, dinamic. Nu este în firea omului să fie pasiv, el *tinde mereu* către ceva.

Între factorii care determină idealul enumeră în primul rînd *starea* societății. Dorința subiectivă a omului către o viață socială mai bună, mai perfectă, „față de care actualitatea este inferioară”, este stimulată de „defectele” societății. Ele trezesc în sufletul omului idealul unei socie-

¹ P. Andrei, *Despre ideal*, în „Revista de filosofie”, 1968, nr. 2, p. 190.

tăți viitoare, capabilă să-i satisfacă idealurile. Dar nu numai societatea determină realizarea idealului, ci și individul. Acesta este singura ființă care nu se mulțumește niciodată cu ceea ce a realizat. Idealul lui se înscrie pe fondul general al cerințelor sociale, este încorporat deci idealului social, dar îl și propulsează pe acesta. „Idealul social conține în sine un element impersonal și permanent; el este întotdeauna în avans față de ceea ce s-a realizat. Idealul e deci o valoare absolută”².

Forța idealului pe care omul și-l propune față de *realismul acestuia*. El exprimă viitorul, dar nu rupt de faptele și lucrurile prezente. Acestea constituie materia ce se oferă idealului spre prelucrare; ele declanșează resorturile ce pun în funcțiune aspirațiile speței umane. Reliefind strinsa legătură dintre ideal și realitatea socială dată, menționează că „idealul care nu ar avea nici o bază și nu ar ținti la nici un mijloc pentru realizare ar fi o adevărată iluzie”³.

De legătura idealului cu realitatea depinde și fericirea. *Împlinirea idealului generează de fapt fericirea — scopul suprem către care tinde fiecare membru al societății*. Mersul vieții lui, evoluția vieții sociale în genere se realizează ca o „necentenită goană după fericire”⁴.

Faptul este în firea lucrurilor. Trebuințele și dorințele omacești sînt nelimitate. Satisfacerea lor nu poate fi încheiată niciodată. Impulsul nostru intern de a dori și acționa se află în continuă stare de nesatisfacție.

Fericirea ca stare reală care să pună stăpînire pe om, ca „mulțumirea durabilă a voinței prin îndeplinirea dorințelor și realizarea scopurilor nu este posibilă nici în accepțiunea „intelectualismului” și „afectivismului”, care „reprezintă direcția subiectivistă”, nici a „obiectivismului” sub toate aspectele lui. Extremele sînt limitate și false. Subiectivismul, remarcă P. Andrei, păcătuiește prin faptul că nu ține seama de factorul exterior, de societatea în care trăim, iar obiectivismul exagerează, prin supraevaluare, rolul societății. Individul este supus încă de la naștere unor anumite norme pe care nu el le alege, treptat se individualizează însă, privește și primește printr-o prismă proprie tot ce vine de la societate. În procesul activității sale, acesta devine un adevărat selector și transformator al împrejurărilor, fără a se putea sustrage lor. Realitatea exterioară nu are puterea de a determina prin sine însăși fericirea sau nefericirea cuiva, dar nici individul nu-și poate realiza idealul și deveni fericit în afara realităților sociale date. Personalizarea cerințelor sociale nu înseamnă o separare a omului de societate, ci o apropiere, o subiectivizare a scopurilor sociale, o însușire a lor de către individ.

Încercînd o mediere între concepțiile sus-amintite — în afară de obiectivismul teologic, pe care îl consideră total fals, — pentru faptul că fiecare din acestea au pus în lumină o anumită latură a fericirii, P. Andrei caută să scoată în evidență alături natura *subiectivă, intelectuală, afectivă și volițională a fericirii*, cât și pe cea *obiectivă, socială*, de care depinde aceasta și care se află în afara individului. Realizarea fericirii ca ideal pe care l-a urmărit și-l urmăresc oamenii dintotdeauna *nu este nici numai rezultatul fenomenelor sociale, al lucrurilor exterioare, dar*

² P. Andrei, *Opere*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1973.

³ *Idem*, p. 200

⁴ P. Andrei, *Problema fericirii*, p. 10.

nu este nici numai produsul pur subiectiv al omului; fericirea este dependentă și de individ și de societate. Geneza ei se cere raportată atât la elementul psihic, individual, la starea și predispozițiile sufletești ale acestuia cât și la împrejurările sociale menite a asigura, garanta și stimula sau împiedica starea de fericire umană. „Dorința subiectivă capătă formă și conținut determinate prin elementele pe care ni le oferă societatea în mijlocul căreia trăim, societatea pe care adesea nu noi am ales-o și în care ne-am născut și de care simțem legați prin legături indisolubile”⁵.

P. Andrei pune fericirea în dependență, în primul rând, de individ ca *socius*, deoarece consideră că împrejurările exterioare „le putem modifica noi”. Ele au valoarea pe care „le-o dăm noi”. Vibrațiunile subiective ale sufletului omenesc față de mediul înconjurător „dau naștere fericirii sau durerii”. Fericirea nu este însă în dependență exclusivă de individ, ci și de factorul social obiectiv. „Armonizarea sufletului cu mediul social, cu tendințele morale, stabilirea unui echilibru între subiectiv și obiectiv — acesta produce fericirea. Izvorul fericirii este concordanța sufletului (în sens psihic — n. ns.), cu sine însuși și cu mediul moral-social”⁶.

Sociologul român dezvoltă într-un spirit pozitiv meliorismul. Concepte fericirea ca fiind realizabilă prin îmbunătățirea treptată a lumii și a vieții oamenilor pe calea autoperfecționării morale, a reformelor sociale, politice și economice, a dirijării convergente a activității indivizilor spre înfăptuirea unei realități sociale superioare. Apreciază că la aceasta se ajunge prin *activitate*. Numai așa se poate învinge o stare socială rea și trece la una bună, la fericire. Pentru Andrei „lumea aceasta nu este nici bună, dar nu e nici absolut și definitiv rea, ci ea se poate îmbunătăți treptat”⁷.

Prin modul cum înțelege și expune procesul de realizare a stării de fericire a omului și analiza pe care i-o face P. Andrei duce lucrurile mai departe decât „optimismul” și „pesimismul”. Individul și societatea sînt concepute ca „două aspecte ale aceleiași realități sau două trepte, ce duc la realitatea ideală, umanitatea”, menite să asigure fericirea. Acest fapt îi permite să pătrundă mai mult în esența lucrurilor și să le pună într-o lumină reală. El scoate în evidență și sintetizează într-un spirit nou elementele pozitive înaintate, promovate de „optimismul social” și de „pesimismul practic-social”. Nu se oprește însă aici. Răspunsul, adevărat la problema fericirii” ne spune P. Andrei, poate fi dat „numai pe baza unei concepții realiste a vieții”. Apreciază că fericirea e posibilă și se realizează *în și prin* societate. Nu este însă de acord cu încercările diversilor gânditori optimiști de a explica unilateral fericirea, prin *îubire* (optimismul teoretic-filosofic), prin *suferințele pentru viața „de dincolo”* (optimismul teologic), prin *sănătatea organismului* (organicismul biologic — teoria supraomului), prin *moralitatea universală* (optimismul universal). Asemenea puncte de vedere le consideră limitate și nesatisfăcătoare științifice. Întemeierea sociologică și etică a fericirii ca și a întregii morale, „trebuie să aibă în vedere omul real, așa cum este el, cu toate slăbiciunile inerente firii sale. Pentru *acest om să se formuleze un ideal, care să poată fi ajuns*”⁸.

⁵ P. Andrei, *Despre ideal*, în „Revista de filosofie”, nr. 2/1968, p. 193.

⁶ P. Andrei, *Problema fericirii*, p. 26.

⁷ *Idem*, p. 125.

⁸ *Idem*, p. 56.

Teoriile care absolutizează, în definierea fericirii, plăcerea, înțelepciunea, virtutea, cunoștința, perfecțiunea, iubirea nu se pot generaliza, deoarece nu au în vedere omul real cu trebuințele și impulsurile sale sufletești, ci creează un om ideal, atemporal și aspațial. Concepțiile sus-amintite păcătuiesc mai ales prin aceea că privesc fericirea ca un fenomen pur individual, nu ca un produs al colaborării cu mediul, al interacțiunii dintre activitatea individului și mediul social care determină realizarea sau nerealizarea acesteia. „Fericirea lui (a individului — nota M.M.) depinde de viața socială”⁹.

Reliefînd multe dintre aspectele tragice, prezente în societate, nu va intra totuși în acord cu concluziile pesimiste care reprezintă tăgădarea fericirii în și prin societate. Dezvăluie limitele pesimismului și critică concluziile acestuia greșite cu privire la problema fericirii, se ridică cu hotărîre împotriva lui Schopenhauer, de exemplu, care exaltînd suferința, consideră ca remediu al acesteia „negarea voinței de viață” realizată prin misticism și ascetism. Concepția mizantropică, iraționalistă a lui Schopenhauer despre fericire, ca și teoria teologică budistă sau creștină care consideră „în mod naiv” că divinitatea poate interveni și întrerupe lanțul cauzalității naturale ce „produce răul” reprezintă, după cum spune P. Andrei, extrema dreaptă a pesimismului.

Ca un fenomen *specific* uman, fericirea cumulează ca factori de care depinde: și scopul individual și social, și mijloacele prin care poate fi realizat acesta, și rezultatele la care ajung individul și societatea în îndeplinirea idealurilor. Fericirea e determinată și de valoarea scopului urmărit, și de mijloacele de întrebuințare, și de rezultatul la care s-a ajuns. În felul acesta fiecare poate avea fericirea, după scopurile pe care și le-a propus, după modul cum le-a armonizat cu cele sociale și după felul cum a folosit mijloacele alese pentru împlinirea lor. Cine urmarește o himeră rămîne desigur nefericit pentru totdeauna, idealul său neputînd fi îndeplinit niciodată.

Scopul, ca element în funcție de care se vorbește despre realizarea fericirii, nu este contrapus vieții sociale, societății, ci, dimpotrivă, este situat pe fundalul acesteia. Realizarea lui este în dependență de societate. Faptul acesta nu presupune însă limitarea scopurilor numai la ceea ce oferă și permite societatea. Conformismul social nu trebuie să ducă la anihilarea voinței omului de a lupta contra societății care pentru ea mai mulți nu asigură satisfacerea trebuințelor materiale și spirituale¹⁰.

Împotriva unei asemenea societăți cere o atitudine activă, de înlăturare a contrarietăților „realității brutale”. Individul nu trebuie să se lase înfrînt, ci trebuie să lupte pentru realizarea dreptății sociale. „Alcătuirea societății trebuie să se bazeze pe dreptate, înainte de orice, adică pe repartizarea egală a drepturilor și datorțiilor la diferiți indivizi”¹¹.

Porcînd de la o astfel de idee afirmă că nefericirea socială nu poate fi înlăturată prin distrugerea inegalității fizice dintre oameni, ci prin stabilirea dreptății sociale, care va face să evite, să înceteze speculația morală și abuzul de forță naturală. Neegalitatea generată de natură tre-

⁹ *Ibidem*, p. 133.

¹⁰ P. Andrei, *În spre ideal*, p. 2.

¹¹ P. Andrei, *Problema fericirii*, p. 122—123.

buie adusă la limitele ei. Pentru aceasta este necesar să nu se recunoască decît neegalitatea capacității de putere creatoare de cultură care există între oameni. Principiul dreptății, dreptatea ca atare „cere o *egalitate a condițiilor sociale inițiale*, adică fiecare individ să aibă posibilitatea a se dezvolta ca toți ceilalți, deci egalitate de valoare a personalităților în faza lor de formare”. Existența mizeriei în societate nu-l va împinge să se ridice împotriva progresului social așa cum fac pesimiștii. Răul nu provine din existența societății omenești și a progresului său așa cum caută să prezinte lucrurile aceștia. „Nu produsele culturii sociale în ele însele sînt rele — remarcă P. Andrei —, ci întrebuintarea ce li se dă de către o clasă de egoiști”¹².

Analiza critică prin care fericirea este pusă în dependență de individ și societate, de stabilirea dreptății și a egalității condițiilor sociale, de scopurile și mijloacele folosite pentru realizarea lor, de îndeplinirea datoriei sociale și de dezvoltarea morală altruistă a omului în defavoarea egoismului meschin și rapace ridică în mod incontestabil valoarea punctului de vedere teoretic al lui Petre Andrei. Materializarea socială a ideilor sale despre fericire o vede ca fiind posibilă prin lupta pentru reforme sociale, menite să ducă omenirea către o societate mai bună, societatea ideală — *umanitatea*. În cadrul acesteia, apreciază sociologul român, toți membrii societății au a se bucura, în egală măsură, de binefacerile progresului și ale civilizației.

Fericirea omenească se întemeiază, în ultimă instanță, conform concepției sale pe două elemente: a. *crearea culturii umane*, care este egală cu *realizarea umanității*, aceasta fiind *scopul*; b. *dezvoltarea personalității*, care este *mijlocul*. În această calitate individul are mari și grele sarcini. În primul rînd, el trebuie să acționeze ca atare, fapt pentru care însă trebuie să se pregătească și să lucreze conform cu capacitățile și voința sa, dar și cu cerințele pe care i le impune societatea. Crearea de cultură nu înseamnă numai realizarea de opere extraordinare; cultura se materializează și în îndeplinirea cu conștiinciozitate a datoriei sociale. „Prin acest fapt fiecare individ contribuie la transformarea morală a omenirii. Fericirea nu depinde numai de mărimea cantitativă a valorilor realizate, ci și de conștiința cu care ele au fost îndeplinite”.

Sociologul român promovează, după cum se vede, un punct de vedere militant, angajat, transformator în realizarea fericirii ca stare reală a membrilor colectivităților umane date. El propune ca fiecare membru al societății să se comporte și să lucreze ca personalitate, sarcina sa fiind nu numai de a *selecta* valori, ci, în primul rînd, de a *crea* valori, de a *lupta* pentru apărarea valorilor. Prin știință și cultură, prin crearea și apărarea valorilor lor se pot opune popoarele mici expansiunii politice și dominării economice impuse de marile puteri.

MIRCEA MĂCIU

iulie 1991

¹² *Idem*, p. 122—123.